

filosofia

Arendt en català

Miquel Àngel Ballester

Divulgador de la filosofia

En el cinquantè aniversari de la mort de Hannah Arendt faig un recorregut per les edicions en català de les seves obres, començant per la destacadíssima contribució de l'editorial Lleonard Muntaner, iniciada el 2006 amb la traducció de les *Converses amb Hannah Arendt*, per part de Ramon Farrés, que inclou la transcripció completa de tres converses i dues taules rodones. La primera conversa és la coneguda entrevista televisiva de Günter Gaus, emesa el 28 d'octubre del 1964, en la qual Arendt diu que no se sent filòsofa, i es defineix com a teòrica de la política. El llibre té un epíleg extens de Xavier Antich, professor d'estètica, que toca algunes de les línies mestres del pensament d'Arendt. El segueix *Participar del món* (2020), un recull dels articles escrits per a la revista jueva en llengua alemanya *Aufbau* durant el període de l'exili, entre 1941 i 1945, traduïts per Anna Soler Horta. L'edició ofereix un apèndix amb les actes de les reunions del Jove Grup Jueu de l'any 1942 a Nova York, amb intervencions molt destacades d'Arendt, traduïdes per Edgar Straehle. La contribució a la divulgació de l'obra d'Arendt per part de l'editorial Lleonard Muntaner es completa amb la publicació de *Desobediència civil* (2022) i *Responsabilitat personal sota la dictadura* (2025), traduïdes per Dolors Udina.

Els llibres esmentats, excepte les *Converses*, tenen valuosos estudis introductoris de la filòsofa Stefania Fantauzzi, especialitzada en el pensament arendtià. En el pròleg de *Desobediència civil*, Fantauzzi exposa la comprensió d'Arendt de la desobediència com a espai d'acció política legítim entre la legalitat i els deures, garant de la llibertat individual. Així, una acció de desobediència és legítima si no és un acte privat inspirat en la consciència, sinó una resposta a favor de l'interès general. La desobediència a la llei en termes arendtians és la reivindicació a tenir drets per part d'aquells que no en tenen. En el pròleg de *Responsabilitat personal*, Fantauzzi exposa la tesi d'Arendt segons la qual la política no es basa en l'obediència ni el conformisme, sinó en el consentiment i la responsabilitat individual, que es pot

exercir fins i tot en els règims totalitaris. Fantauzzi confirma el militarisme d'Arendt a *Participar del món*, i els arguments que usa per justificar la creació d'un exercit jueu per combatre el nazisme.

L'univers arendtià

Altres editorials també han contribuït a expandir l'univers arendtià en català, però en menor mesura. Així, podem trobar la poesia completa d'Arendt recollida en l'edició *Poemes* (Edicions del buc, 2018), traduïts al català per Lola Andrés i Anacleto Ferrer, un recull de 71 poemes, 21 dels quals són de jove, els escrits entre els anys 1923 i 1926 (mentre estudiava filosofia a Marburg i Heidelberg) i que reflecteixen la relació amorosa amb Heidegger; els 50 restants ja són poemes de l'exili i maduresa, escrits entre 1942 i 1961, entre els quals destaca el poema dedicat al seu segon marit, el filòsof Blumenfeld, amb motiu de la celebració del seu 70è aniversari, i els poemes compostos en record dels amics morts, com Walter Benjamin, Hermann Broch i Erich Neumann. És un conjunt que mostra el rostre més personal i íntim de la pensadora.

Una altra obra traduïda al català és *Sobre la violència* (Ins-

“
Encara queda un llarg camí per recórrer per normalitzar l'accés de la totalitat del seu pensament als lectors de parla catalana

titut Català Internacional per la Pau i Angle Editorial, 2011), amb traducció d'Àngela Lorena, professora de Filosofia i Teoria feminista a la Universitat de Barcelona, i un pròleg de Fina Birulés, filòsofa i màxima especialista en Arendt del nostre país, que ajuda a situar les reflexions en un moment especialment convuls del segle XX, de guerres i revolucions, caracteritzat per la lluita no violenta pels drets civils, la rebel·lió pacifista contra la Guerra del Vietnam, i el Maig del 68. El text és la versió revisada de la intervenció a un debat molt polèmic sobre la legitimitat de la violència amb el filòsof Noam Chomsky, el poeta Robert Lowell i el polític i intel·lectual irlandès Conor Cruise O'Brien, que va tenir lloc tres anys abans al Teatre de les Idees de Nova York. Segons Birulés, Arendt defensa la tesi que la violència s'oposa al poder i que cap dels dos fenòmens té un origen biològic ni irracional. Per a Arendt, la violència és antipolítica, impolítica o prepolítica, perquè té un caràcter instrumental, segueix la dinàmica de fins i mitjans, i apareix inspirada per la ràbia provocada pel sentiment d'injustícia. En qualsevol cas, no es declara pacifista, perquè considera que la violència pot ser una passa necessària per conquerir la llibertat.

D'altra banda, també es poden llegir en català els apunts personals sobre la tràgica vida i mort del seu amic Benjamin, titulats *Walter Benjamin 1892-1940* (Flâneur, 2024), gràcies a la traducció de l'escriptor Yannick Garcia; i l'assaig traduït del francès *La crisi de la cultura* (Pòrtic, 1989), a càrrec de Jaume Colomer i Àlvar Valls, que inclou la conferència pronunciada a Barcelona per Alain Finkielkraut: *Hannah Arendt i la*

crisi de la cultura. Però, sens dubte, una de les fites celebrades amb més satisfacció és la reedició de *La condició humana* (Edicions 62, 2023), en la versió que el filòsof català Oriol Farrés ja havia fet el 2009 per a l'editorial Empúries i que es trobava exhaurida.

El panorama editorial d'Arendt en català es completa amb la publicació d'una sèrie d'estudis sobre la pensadora: en primer lloc, hem de mencionar el recentíssim assaig *L'actualitat de Hannah Arendt. Els orígens del totalitarisme i el segle XXI* (Afers, 2025), de la seva deixeble i biògrafa Elisabeth Young-Buehl, amb traducció a càrrec de Gustau Muñoz; el llibre *Hannah Arendt. Pensar en temps de foscor* (Enoanda, 2022), del filòsof i traductor Edgar Straehle; la tesi doctoral *Acció i teoria política en Hannah Arendt* (UB, 2000), d'Anna Masó; els quatre estudis sobre Arendt també de Masó, titulats *A propòsit de Hannah Arendt* (Edicions UB, 2020); i sobretot les aportacions de Fina Birulés amb l'assaig *Hannah Arendt: el món en joc* (Arcàdia, 2023), en què aprofundeix en les nocions de món i natalitat, i un segon llibre titulat *Hannah Arendt: llibertat política i totalitarisme* (Gedisa, 2019), en què analitza els conceptes de totalitarisme i llibertat, amb un pròleg de Laura Llevadot, directora de la col·lecció de filosofia política postfundacional dins la qual s'emmarca la publicació. Una darrera referència és *La llibertat segons Arendt* (Tàndem, 2001), un llibre singular, escrit per Maite Larrauri i il·lustrat per Max, que es troba a mig camí de la divulgació i el còmic.

Augment de traduccions

L'increment continuat de les traduccions al català de les obres d'Arendt demostren el gran interès que desperta el seu pensament, a causa de la gran actualitat dels temes que tracta. Això no obstant, encara queda un llarg camí per recórrer per normalitzar l'accés de la totalitat del seu pensament als lectors de parla catalana, ja que resten títols cabdals sense traduir, com *Els orígens del totalitarisme* i *Eichmann a Jerusalem*, la tesi doctoral *El concepte d'amor a Sant Agustí*; el llibre dedicat a l'escriptora jueva assimilada Rahel Varnhagen; els textos sobre la qüestió jueva; i altres obres com *Homes en temps de foscor* (excepte el capítol dedicat a Benjamin traduït al català), *Sobre la revolució*, la interpretació sobre Marx en el marc del pensament polític occidental; els escrits sobre Palestina; els apunts i les notes personals; els articles i textos sobre republicanisme i altres temes polítics; i la correspondència amb Martin Heidegger, Gershom Scholem, Mary McCarthy, Karl Jaspers, i altres amistosats. ♦

